

BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BAXOLASH

Sodiqov Z.

Andijon davlat texnika insituti katta o'qituvchisi

Xamidov Mexriddin

Ilmiy tatqiqotchi; Andijon davlat texnika insituti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20623116>

Annotatsiya. Bu yozilgan maqolada tijorat banklarining kredit risklarini boshqarish tizimini takomillashtirishning yo'larini ochib beradi. Kredit riski tijorat banklari uchun katta xavf turlaridan biri bo'lib, qarz oluvchining kredit majburiyatlarini bajarish qobiliyati bilan bog'liq muammolarni anglatadi. Ushbu xavfni samarali boshqarish bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda bankga katta foyda olib keladi. Ushbu maqolada kredit riskini kamaytirish, ularni oldini olish, kredit portfellarini hisobini oshirish va uning salmog'ini ko'paytirish ko'zda tutilgan

Kalit so'zlar: kreditlar, bank, tijorat banklari, kredit risklari, boshqarish.

Keywords: loans, banking, commercial banks, credit risks, management.

Ключевые слова: кредиты, банковское дело, коммерческие банки, кредитные риски, управление.

Bugungi globallashtirish davrida integratsiyalashish jarayonlarining tobora avj olib borayotgani, mamlakatlarning o'zaro iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sohalaridagi munosabatlarining kundan-kun sayin rivojlanib borishi, shu sababli, iqtisodiyotni rivojlanishining bir sababchisi sifatida bank tizimini e'tiborsiz qoldir bu juda katta yo'qatish hisoblanadi. Bugungi kunda keng qamrovli iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank xizmatlarini sifatli amalga oshirish, asosiy banklarning an'anaviy xizmat turi bo'lmish kredit operatsiyalarining na'munali darajada bo'lishi har bir mamlakat iqtisodiyotida katta ahamiyatga egadir. Risk tushunchasi adabiyotlarda turlicha talqinda. Ilmiy iqtisodiy adabiyotlarda riskga boshqacha bir nazar bilan qaralsa, qonunchilik hujjatlarida boshqa jihatdan qaraladi. Rus tili lug'atida tavakkalchilik so'zi "risk" deb atalib, qadimiy grek so'zidan olingan. U kemalarni halokatga olib boruvchi va odamlarning o'limiga, molmulklarining cho'kib ketishiga sababchi qoyani bildirib, "qoyalar orasidan shamol va boshqa to'siqlarga chap berib suzib o'tmoq" ma'nosini anglatadi. Biz shu sababli riskni har hil talqinda olsak ham lekin yakunda bir narsani ifodalashini biz bilib olamiz, Masalan, tovar va xizmatlarni, homashyoni import qilish hisobidan ishlab chiqaruvchi va kelgusida eksport qiluvchi tashkilot valuta riskiga ta'sirchan deb aytishimiz mumkin. Chet-el mamlakatdan import qilinadigan homashyo va eksport qiladigan tovar va xizmatlar bahosi uzoq muddatli kontraktlarda aniq fikserlangan xorijiy valutada bo'ladi. Istalgan kelajakdagi valuta kursidagi o'zgarishlar bir xilda import qilinadigan homashyo va tayyor mahsulotning milliy valutadagi bahosiga bir xil ta'sir qiladi. Lekin, valuta kursidan yuzaga kelgan umumiy risk 0 ga teng bo'ladi, chunki uni ko'proq daromad va xarajatlar orasidagi farq ya'ni foyda qiziqtiradi, ya'ni xarajatlarning oshishi realizatsiya qilinadigan tovarlar bahosi bilan kompensatsiya qilinadi. Chunki bunda asosiy risk valyutadagi qiymatga emas suni baholangan tavor qiymatiga bog'liq bo'lib qoladi, shu sababli risk hisoblanadi. Lekin biz o'rganayotga bank faoliyatini risksiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Albatta risk har qanday iqtisodiy faoliyatda yuzaga keladi. Lekin faoliyat xususiyatidan kelib chiqiladigan bo'lsa, bank faoliyati uchun ham risk albatta mavjud deb aytishimiz mumkin bo'ladi. Shu tufayli, bu yerda gap bank faoliyatida riskdan umuman qochish bo'lmaydi, balki uni oldini olish va minimal darajaga tushirish haqida gap boradi. Riskni boshqarish aksariyat hollarda bankning o'z mablag'larining bir qismini

yo‘qotish “xavfi”, daromad ololmay qolish yoki moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish natijasida qo‘shimcha xarajatlarga yo‘l qo‘yib bo‘lsada, jarayonni ijobiy natija bilan yakunlashni maqsad qilib qo‘yadi. Shu sababali banklar risklarni batamom yo‘q qilishdan ko‘ra uni minimal darajada tushirishga harakat qiladi. Chunki bu eng zo‘r yechim hisoblanadi. Bu bir necha misolarni ko‘rib chiqamiz.

Biz birinchi o‘rinda riskni oldini olish uchun diversifikatsiyani tilga olamiz chunki riskni boshqarishmas uni salmoqli tarmoqlarga burish eng yahshi yo‘l xisoblanadi. Bunda xar bir tarmoqda ham risk yo‘q deya olmaymiz lekin unda bir sohada risk bo‘lsayu u keyin o‘tib ketadi yoki u tugatiladi lekin bu bank faoliyati batamom yopilishiga xavf tug‘dirmaydi chunki uni boshqa tarmoqlaridan kelayotgan foyda bu riskni qoplashi va foydani kamaytirishi mumkinki bank faoliyati to‘xtab qolishini oldini oladi. Bank ishlab tursa bu zararni keying yil salmoqli darajada qoplash imkonini beradi.

Keying usuli bu stress testlar o‘tkazish bu oldinda bo‘ladigan havflarni bo‘ladi deb sinab ko‘rish, bu esa bankrot bo‘lishni oldini oladi. Bu ham bank faoliyatini risklarni oldini olishda juda katta yordam beradi. Masalan biz mikro kredit bo‘yicha talab kuchli lekin biz uncha kreditga tura olamizmi bizning uni qoplashga mablag‘larimizni oldindan bilish uchun qo‘lashda katta yordam beradi.

Yana bir usuli bu VAR usuli hisoblanadi bu qanday ishlaydi bu malumotlar asosida kelajakga pragnoz chiqaradi, bu ham risklarni oldini olishga juda katta yordam beradi.

Endi hammasi bir hilu degan fikr keladi lekin bular bir biridan farq qiladi. Chunki diversifikatsiya tarmoqlarga yoyib beradi holos kelajakda nima bolishini bilmaydi, stress test kelajakdagi bo‘lishini hisoblaydi qancha qanqa bolishini bilmaydi. VAR esa malumotlar asosida riskni foizlarda chiqarib beradi lekin yangi boshlangan tarmoqlarda bu afsuski ishlamaydi.

Xulosa qilib aytganda bizning kredit boyicha risklarimiz bir tekisda yurmoqda lekin bizning ahborot texnologiyalardan kreditga kelayotgan xavf salmogi kundan kun o‘tib bormoqda chunki boshqalar nomiga olinayotgan kreditlar va ularni qaytmasligidan kelayotgan xavflar va undan tashqari plastic kartalariga bo‘layotgan kiber hujimlar ularni shotlaridan pul o‘g‘irlanishi bu risklarni o‘shishiga bank faoliyatiga ishonchsizlikni yanada kengaytirmoqda. Bu esa bankning foyda olish darajasini Keskin yomonlashiga olib keladi. Iqtisodiyotni ham o‘shishini kechiktiradi.

Biz bilamizki hozirgi kundagi iqtisodiyotning o‘shishiga banklarning salmog‘i juda katta. Shu sababli xalqaro miqyosdagi tajribalarni o‘rganish, masalan, yirik tijorat banklarining kredit risklarini boshqarish bo‘yicha samarali tizimlarini o‘z faoliyatiga qo‘llash. Ushbu choralar tijorat banklarining kredit risklarini samarali boshqarishga yordam beradi va ularning barqarorligini oshiradi. Ma‘lumki, bozor iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda tijorat banklarining kredit siyosatiga, ularning kredit portfeli va uning sifatiga, undan foydalanish darajasiga katta e‘tibor beriladi. Chunki, kredit portfelining to‘g‘ri tashkil qilinishi banklarning samarali faoliyat yuritayotganligidan dalolat beradi. Kredit riskini boshqarishning asosiy yo‘nalishlari qilib quyidagilarni ko‘rsatish mumkin:

1. Kredit risklarini darajasiga ta‘sir ko‘rsatuvchi omillarni aniqlash, ularni baholash va bartaraf etish.

2. Qarz oluvchining kreditga layoqatliligini va uning moliyaviy ahvolini aniqlash, kredit riskini bashorat qilish.

3. Muammoli ssudalarni oldindan aniqlash va ularni so‘ndirish choralarini ishlab chiqish.

4. Kredit qo‘yilmalarini diversifikatsiya qilishni, ularning likvidligini va daromadlilikini ta‘minlash.

5. Kredit olgan mijoz bilan doimiy aloqada bo‘lib turish.

Bular orqali kredit xavflarin kamaytirishga olib keladi kredit olgan shahsga ham salmoqli yordam beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

- 1.“TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDAGI KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI” Igamberdiyev Sahobiddin. Ilmiy maqolasi.
2. Соколинская Н. Э. Проблемы менеджмента кредитного портфеля в современных условиях//Банковское дело. – Москва, 1999. - №9. – С. 18–19.
3. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг. Пер. с англ. – М.:Альпина Паблишер, 2017. – С. 485 - 486.
4. Юдина И. Н. Банковская система в развивающихся экономиках: опыт становления, развития и кризисов. Монография. – М.: ИНФРА-М, 2013. – С. 230– 231.
5. Shaxsiy fikrlar, Xamidov M